

- для глухих детей. Сообщение второе : (Сообщ. II) / Т.С. Зыкова // Дефектология. – 2001. – № 1. – С. 86-96.
4. Образовательный стандарт Специальное образование (Основные нормативы и требования) // Образовательный портал [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: http://adu.by/files/doc/spec/20100817_standart_spec.rar. - Дата доступа: 10.01.2011.
5. Григорьева, Т. А. Временный государственный образовательный стандарт (проект). Специальное общее образование. Школы для детей с нарушением слуха (социально-бытовая адаптированность) // Дефектология. – 1998. – № 3. – С. 3-19.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл; СПб.: Лань, 2003. – 287 с.

The problem of formation of speech behavior in students with hearing impairments in the context of the formation of language in the communication is considered. An interdisciplinary analysis of the concept of «verbal behavior» is given. The perspectives of its use in education of children with hearing impairment are described.

Keywords: speech behavior, children with hearing impairment, correctional sessions.

Отримано 19.9.2013

УДК 376:[159.922.76:59:616.896]

Г.Є. Сивик

АНІМАЛОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

У статті розглядаються нетрадиційні методи у корекційній роботі з дітьми з розладами спектру аутизму. Проаналізовано особливості застосування анімалотерапії, її функції та необхідні умови для її реалізації. Описані види анімалотерапії: іпотерапія, фелінотерапія, каністерапія, дельфінотерапія. Розглянуто позитивний вплив анімалотерапії на психоемоційний розвиток дітей із аутизмом.

Ключові слова: аутизм, анімалотерапія, реабілітація, діти з порушеннями психофізичного розвитку, комунікація, спілкування.

В статье рассматриваются нетрадиционные методы в коррекционной работе с детьми с расстройствами спектра аутизма. Проанализированы

особенности применения анималотерапии, ее функции и необходимые условия для ее реализации. Описанные виды анималотерапии: иппотерапия, фелинотерапия, канистерапия, дельфинотерапия. Рассмотрено положительное влияние анималотерапии на психоэмоциональное развитие детей с аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, анималотерапия, реабилитация, дети с нарушениями психофизического развития, коммуникация, общение.

У дітей із розладами спектру аутизму спостерігаються значні відмінності в тяжкості прояву симптомів, порушення мовлення і інтелектуального розвитку. З метою максимальної реалізації потенціалу дитини, а також допомоги її сім'ї фахівцями застосовуються традиційні (поведінкові, освітні, медикаментозні) і нетрадиційні методи корекції аутизму. Серед нетрадиційних можна виділити анімалотерапію, тобто лікування за допомогою тварин [3].

На сьогоднішній день проводиться багато різноманітних досліджень, присвячених вивченню взаємодії тварин і людей. Вчені виявили сприятливий вплив на людину при спілкуванні з тваринами. Така взаємодія дозволяє не тільки лікувати, але й попереджувати захворювання, нормалізувати стан нервової системи, покращувати психоемоційний стан.

Виділяють такі функції анімалотерапії [2]:

1) психофізіологічна функція. Взаємодія з тваринами може знімати стрес, нормалізувати роботу нервової системи, психіки в цілому. Наприклад, американським лікарем А.Кетчером вимірювалося тиск крові у власників собак, коли вони читали нецікавий текст і коли гралися, розмовляли зі своїми улюбленицями (що б мало, в принципі, підвищувати тиск). Але в другому випадку тиск завжди виявлявся нижчим, хоча метушня бувала іноді досить бурхливою;

2) психотерапевтична функція. Взаємодія людей із тваринами може істотним чином сприяти гармонізації їх міжособистісних відносин. Так, латвійським психологом Є.В. Антоною за допомогою методики «Малюнок сім'ї» вивчався вплив домашніх тварин на сприйняття дитиною психологічного клімату в сім'ї [4]. Ця методика дозволяє діагностувати п'ять так званих симптомокомплексів: 1) «сприятлива сімейна ситуація», 2) «конфліктність», 3) «тривожність», 4) «почуття неповноцінності», 5) «ворожість». В експерименті порівнювалися результати в сім'ях, де була якась тварина (собака, кішка, хом'як, папуга тощо), і в сім'ях, де тварини не було. Виявилось, що в першій групі двоє з кожних трьох протестованих десятирічних підлітків сприймають сімейну обстановку як сприятливу, в той же час, практично всі їхні однолітки (98%) з другої групи - як несприятливу. Тривожність і конфліктність у сім'ях, де утримуються тварини, також виявилася

істотно нижчими, ніж у сім'ях, де тварин немає. У сім'ях, де є тварини, відсоток дітей із відносно високими показниками почуття неповноцінності і ворожості виявився вдвічі нижчим, ніж у сім'ях, де тварин немає;

3) реабілітаційна функція. Контакти з тваринами і рослинами є тим додатковим каналом взаємодії особистості з навколишнім світом, який може сприяти психічній і соціальній її реабілітації.

Відомо, що прагнення до взаємодії зі світом природи особливо проявляється у людей, що знаходяться у стані депривації. У взаємодії з улюбленою твариною депривована дитина отримує відповідний комунікативний досвід, який, інколи, іншим шляхом вона отримати не може. Як показують спостереження, дитина, яка має будь-яку тварину, реально підвищує свій статус серед однолітків. Проблеми, що виникають у зв'язку з такою взаємодією, стають каталізатором спілкування з іншими дітьми та дорослими, що також сприяє реабілітації депривованої дитини;

4) функція задоволення потреби в компетентності. Потреба в компетентності, що виражається формулою «я можу», є однією з найважливіших потреб людини. Люди дуже комфортно почувають себе в ситуаціях, в яких компетентні, і дуже дискомфортно в тих, де некомпетентні, аж до того, що намагаються їх уникати. Чим більшу кількість сфер діяльності «відмічено» його компетентністю, тим вищою є самооцінка людини, сприятливіший «образ Я». Невипадково для підлітків характерна часта зміна захоплень, знайомих: відбувається своєрідне «примірювання» різних видів діяльності в пошуку тих, в яких вони можуть бути компетентними. Взаємодія зі світом природи може бути додатковим каналом задоволення цієї потреби, дозволяє істотно підвищити самооцінку і, таким чином, сприятливо впливає на людей, що мають труднощі в соціальній адаптації;

5) функція самореалізації. Як показали дослідження психологів А. Маслоу, А.В. Петровського та інших, однією з найважливіших потреб людини є потреба в реалізації свого внутрішнього потенціалу, потреба бути значущим для інших. Неможливість самореалізації може призводити до особистісної кризи. Взаємодія з природою дозволяє опосередковано задовольнити цю потребу. Коли дитина займається створенням цілої системи живих організмів, наприклад, облаштовує акваріум, вона виступає в ролі творця, визначаючи, як, кого і з ким розмістити в акваріумі, що і коли замінити тощо, дитина створює «свій світ», світ, в якому вона сама має абсолютну владу. Не знаходячи можливості самореалізації в соціальній взаємодії, вона реалізується у створеному нею власному «світі»;

6) функція спілкування. Одна з найважливіших функцій, яку можуть здійснювати тварини і навіть рослини в процесі взаємодії людини з ними, – це функція партнерів спілкування.

У дослідженні, проведеному шведським психіатром Л. Торкеллсоном, в якому брали участь більше 4 тисяч власників собак, були отримані такі результати. 98 % обстежених довіряють тваринам свої таємниці і навіть подробиці інтимного життя. Близько 60 % зізналися, що обговорюють з ними свої проблеми, як з радниками або сповідниками. 48 % ставляться до них як до суддів або моральних авторитетів. 90 % власників впевнені, що собака відчуває їх настрій і чудово знає, чи щасливий господар у цей момент, чи він хворий, чи сумує за чимось. Майже 60 % людей відзначають день народження свого підопічного, а кожен другий зберігає його фотографію в портмоне, сімейному альбомі або вішає портрет свого улюбленця на стіні [2].

Залежно від того, які тварини використовуються, анімалотерапію поділяють на види: іпотерапія, фелінотерапія, каністерапія, дельфінотерапія тощо.

Іпотерапія – лікування за допомогою коней (від грецького «hippos» – кінь). Це комплексний багатофункціональний метод реабілітації, при якому використовується взаємодія з конем у вигляді дотиків, погладжуваль, верхової їзди та виконання гімнастичних вправ на коні [1].

Іпотерапія є не що інше, як форма лікувальної фізкультури (ЛФК), де як інструмент реабілітації виступають кінь, процес верхової їзди і фізичні вправи, що виконуються людиною під час верхової їзди. У процесі верхової їзди задіюються всі основні групи м'язів тіла. Це відбувається на рефлексорному рівні, оскільки, сидячи на коні, рухаючись разом із ним, дитина інстинктивно прагне зберегти рівновагу аби не впасти з коня, а до активної роботи спонукаються як здорові, так і уражені м'язи, не помічаючи цього. Механізм дії іпотерапії на організм людини аналогічний іншій формі ЛФК. Під впливом фізичних вправ відзначається посилення функції вегетативних систем.

Іпотерапія впливає на організм людини через два чинники: психогенний і біомеханічний. Біомеханічна дія є провідним чинником при лікуванні постінфарктних хворих, хворих із порушеннями постави, які страждають сколіозами, остеохондрозами хребта. При лікуванні неврозів, дитячих церебральних паралічів, розумової відсталості, розладів спектру аутизму основним чинником впливу є психогенний.

При аутизмі у дітей лікування здійснюється з використанням коня як посередника, із застосуванням несловесного діалогу «мова жестів», з дотриманням тиші, дистанції.

Кінь вимагає постійної до себе уваги, і, за рахунок цього, зростають здібності людини адаптуватися до реальності. Для людини, що страждає психічними розладами, положення верхи на коні виявляється «виграшним». Верховна їзда вимагає концентрації уваги, усвідомлюваних дій, уміння орієнтуватися в просторі. Крім того, жоден із видів реабілітації не викликає у дитини, що займається, таку різноспрямовану

мотивацію до самостійної активності, яка супроводжує заняття іпотерапією: дитина відчуває величезне бажання сісти на коня, відчути себе вершником, подолати страх, набутти впевненості у своїх силах. Така сильна мотивація сприяє максимальній мобілізації вольової діяльності, завдяки якій досягається не тільки придушення почуття страху, але і одночасне зменшення кількості та обсягу гіперкінезів при ДЦП, що дає можливість навчати дитину правильній побудові основного поведінкового фону.

На заняттях з іпотерапії дотримуються основних принципів психотерапевтичної дії: єдність місця і дійових осіб; єдність часу; єдність дій. Використання методу іпотерапії в реабілітації осіб, що страждають різними видами порушень розумового розвитку, дає позитивні результати:

1. полегшує зняття загальмованості;
2. знижує відчуття тривоги;
3. покращує адаптацію до реального простору і часу;
4. сприяє досягненню самостійності;

Принциповою відмінністю іпотерапії від інших методів ЛФК є те, що вона має в своєму розпорядженні фізіотерапевтичні можливості, оскільки температура тіла коня на 1-1,5 градуси вища, ніж температура тіла людини. Можна відзначити також одночасне надання тренувального і послаблюючого впливу на м'язи через тривимірні коливання спини коня.

Коли людина приходить на заняття з іпотерапії, вона бачить перед собою не людей в білих халатах, а манеж, коня і інструктора. Процес реабілітації сприймається вершником як процес навчання навичкам верхової їзди. Під час цього процесу вершники долають свої психічні і фізичні труднощі завдяки великій мотивації, яка формується при навчанні верховій їзді. Іпотерапія викликає у дітей дуже сильну мотивацію. З одного боку, дитина боїться великої норовливої тварини, вона не впевнена у собі, а з іншого – відчуває бажання проїхати верхи, навчитися управляти конем. Це бажання допомагає їй подолати страх і підвищити свою самооцінку.

Вплив іппотерапії на організм людини можна розділити на кілька критеріїв.

До медичних критеріїв відносяться:

а) зміцнення і тренування м'язів тіла пацієнта, причому особливістю впливу є те, що відбувається одночасне тренування слабких м'язів і розслаблення спастичних;

б) зміцнення рівноваги. Цей ефект досягається через те, що під час лікувальної верхової їзди (ЛВІ) вершник прагне зберегти рівновагу протягом усього заняття;

в) поліпшення координації рухів і просторової орієнтації. Лікувальна їзда дає повноцінне відчуття руху тіла в просторі, дає можливість

відчутти роботу своїх м'язів;

г) поліпшення психоемоційного стану, підвищується рівень самооцінки особистості. Людина починає відчувати себе не хворою і слабкою, якою вона почувається в звичайному житті, а вершником, що керує великою, сильною і граціозною твариною, яка слухається і виконує її команди;

д) у процесі верхової їзди не використовують ніяких пристосувань, що зв'язують людину з інвалідністю. Це підвищує самооцінку особистості і додає хворим людям впевненості у своїх силах, віри в себе.

Доведено, що кінь може виступати в якості посередника між хворим на аутизм і навколишньою дійсністю. Це відбувається за рахунок того, що взаємодія з конем проходить на невербальному рівні, а це дає змогу дитині ніби залишатися усередині свого комфортного світу і одночасно виходити із стану ізоляції від навколишньої дійсності, адаптуватися в ній.

До соціальних критеріїв відносяться:

а) поліпшення комунікативних функцій. Цей результат досягається за рахунок того, що під час занять вершники спілкуються і діють спільно з іпотерапевтами і один з одним;

б) проведення змагань з кінного спорту серед осіб із порушеннями психофізичного розвитку сприяє підвищенню рівня оцінки клієнтами самих себе, своїх можливостей і свого потенціалу. Проведення змагань також сприяє зміні ставлення суспільства до людей з обмеженими можливостями.

в) за допомогою поліпшення фізичного, психологічного та емоційного стану іпотерапія сприяє поліпшенню ефективності і якості процесу соціалізації особистості;

г) за рахунок спільної діяльності іпотерапія сприяє інтеграції інвалідів у суспільство, розширює горизонти їх можливостей, допомагаючи долати бар'єри інвалідності;

д) за допомогою занять іпотерапією відбувається розвиток трудових навичок по догляду за тваринами.

Особливо сильний оздоровлюючий ефект верхової їзди досягається серед дітей у віці від 5 до 12 років. Верховна їзда всебічно розвиває дитину, робить її сміливою, спритною, витривалою, рішучою і винахідливою.

Каністерапія (від лат. Canis – собака; англ. Therapy dog) – терапія з використанням собак; є одним з найбільш популярних видів анімалотерапії через свою доступність і соціальну поведінку тварин. Застосовується як допоміжна психотерапевтична методика при роботі з особами, які важко йдуть на контакт, допомагає розвитку емоційних, розумових здібностей, а також - розвитку рухових функцій. Каністерапія застосовують для поліпшення стану дітей, хворих на аутизм, синдром Дауна, церебральний параліч (ДЦП), які страждають олігофренією. У

дітей поліпшується координація рухів, зменшується спастичність, поліпшується пам'ять.

Собака є соціальною твариною, яка орієнтується на людей, що її оточують, щира в любові та віддана. На основі цих якостей фахівці розробляють різні програми за участю собак-терапевтів для усунення деприваційних симптомів. За допомогою каністерапії у дітей формуються позитивні соціальні установки, розвиваються комунікативні навички спілкування, знімається критичне емоційне напруження. Заняття з собаками покращують психоемоційний стан маленьких пацієнтів, моторику, знижують кількість епілептичних нападів, неговіркі діти починають більше говорити, а діти зі зниженою емоційністю проявляють здатність активно реагувати на навколишній світ.

Для роботи з дітьми з розладами спектру аутизму найкраще використовувати породу собак лабрадор-ретривер. Ця собака зі спокійним характером – друг, компаньйон дитини. Собак ще змалечку навчають у спеціальних центрах. Цуценята проходять певні тести і відбираються за жорсткими критеріями. Дитині потрібна собака з відповідним темпераментом. При виборі собак звертають увагу на їх прихильність до незнайомих, реакцію на дотик, погладжування, гучні звуки, обійми, здатність виконувати команди. Неслухняні цуценята не підходять на роль асистента дитини з аутизмом через те, що вони можуть домінувати. У середньому, відсіюється приблизно тридцять собак, перш ніж робиться вибір. Одного гарчання чи непокори під час тестів достатньо для дискваліфікації. З метою заохочення і покращення зв'язного мовлення своїх маленьких господарів, собак вчать орієнтуватися на повні команди, тобто «Принеси мені м'яч!» замість «М'яч!». Також собак вчать не реагувати на хаотичну чи агресивну поведінку дитини.

Фелінотерапія – (лат. *felis* – кішка) – це методи профілактики і лікування різних захворювань за допомогою контактів з кішками. Як з'ясували лікарі-терапевти Англії і США, що працювали в спеціалізованих клініках для розумово відсталих дітей, кішки надають серйозну допомогу людям, що страждають психічними захворюваннями, серцевими розладами, ушкодженнями мозку і навіть сприяють повному зціленню залежних від алкоголю і наркотиків. Люди з порушеннями психіки сприймають присутність кішки без найменшого роздратування. Спілкування з кішками має позитивний вплив при депресії, неврозах, маніях і шизофренії. Кішка, по суті, не робить нічого незвичайного, вона просто лащить до хворого, лиже йому руки, обличчя. Її тепло, розслаблююче муркотіння дозволяють пацієнтові розслабитися.

Дельфінотерапія – вид медико-психологічної реабілітації. плавання з дельфіном рекомендується тим людям, хто переніс важкі психологічні травми (що потрапили в екстримальні умови, які пережили землетруси, урагани, аварії і будь-який інший сильний стрес). По суті своїй,

дельфінотерапія – це комплексний вплив на організм. Вона складається з ультразвукових хвиль, випромінюваних дельфіном, рухової активності, перебування в морській воді, що володіє певними цілющими властивостями, і потужного психологічного ефекту. Дельфін, будучи виключно комунікабельним, спонукає людину, що знаходиться з ним у басейні, до спільного плавання, гри, невербального обміну інформацією. Але це має бути спеціально організований процес, що протікає під наглядом ряду фахівців: лікаря, ветеринара, тренера, психолога (психотерапевта, дефектолога, педагога). У дельфінотерапії беруть участь спеціально навчені тварини, що володіють «хорошим характером» [5].

У дельфінотерапії можна виділити два напрямки:

1. вільна взаємодія з твариною, з мінімальною участю фахівців (лікаря, тренера, психолога, психотерапевта, педагога і т.д.) У цьому напрямку пацієнт сам вибирає способи взаємодії, вибудовуючи свої відносини з дельфіном. Роль фахівців обмежується забезпеченням безпеки пацієнтів і дельфінів. (Елементи згаданого напрямку, як правило, використовуються на початковому етапі дельфінотерапії);

2. спеціально організоване спілкування з твариною здійснюється через фахівця (лікаря, психотерапевта, психолога і т.д.), де спілкування з фахівцем для пацієнта несе психотерапевтичне значення, а спілкування з дельфіном виступає як тло, середовище. Тут характер і тип дельфінотерапії підпорядковується наміченій меті. У цьому напрямку дельфінотерапія може вирішувати різні завдання: психотерапевтичні, психокорекційні, психопрофілактичні, фізіотерапевтичні, педагогічні – це залежить від запиту пацієнта і фахівця, який буде замикає терапевтичний ланцюг.

Спілкування з дельфіном дозволяє:

- витягнути дитину з полону самоізоляції, стимулювати розвиток інтересу до зовнішнього світу, що стає умовою до встановлення, відновлення, коректування, оптимізації соціальних відносин;
- стимулювати процес розвитку особистості;
- заповнювати дефіцит позитивних емоцій і забезпечувати підтримку дітям, що переживають самотність або стан дезадаптації;
- через тактильну стимуляцію створити умови для емоційного реагування;
- створити умови для зміцнення контакту дитини з психотерапевтом.

А також виступає в якості сенсорного стимулятора, активізуючи роботу мозкових структур і всього організму в цілому, і сприяє мовленнєвому та сенсомоторному розвитку дітей із аутизмом.

Список використаних джерел

1. Карвасарский Б. Д. Психотерапия: учеб. для вузов / Изд. 2-е, перераб. — СПб.: Питер, 2002. — 672. (Национальная медицинская

- бібліотека).
2. Кряжева Н.Л. Кот и пес спешат на помощь. Анималотерапия для детей. – Ярославль: Академия развития, 2000. – 55 с.
  3. Мэш Э. Детская патопсихология. Нарушение психики ребенка (Эрик Мэш, Дэвид Вольф. – М.: АСТ; СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 511, [1] с.(Большая университетская библиотека).
  4. Цветкова М. В. Влияние анималотерапии на детей с ограниченными возможностями здоровья в детских домах [Текст] / М. В. Цветкова // Молодой ученый. – 2013. – №4. – С. 623-625.
  5. Шульженко Д. Аутизм – не вирок. – Львів: Кальварія, 2010. – 224 с.

The article deals with unconventional methods in corrective work with children with autism spectrum disorders. The author highlights specifics for the application pet therapy, its functions and the conditions necessary for its implementation, describes types of pet therapy, such as hippotherapy, felinotherapy, dog therapy, dolphin therapy. Considered positive impact on the psycho-emotional development of children with autism.

Keywords: Autism, pet therapy, rehabilitation, children with special needs, communication.

Отримано 18.9.2013

УДК 376-056.3

Г.Б. Соколова

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

У статті представлено аналіз даних спеціальної літератури з проблеми вивчення навчання та адаптації дітей з комплексними порушеннями розвитку. Також, розглянуто теоретичні положення про єдність загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Ключові слова: комплексні порушення розвитку, психолого-педагогічна допомога, вікова періодизація, дошкільний вік.

В статье представлен анализ данных специальной литературы по проблеме изучения обучения и адаптации детей с комплексными нарушениями развития. Также, рассмотрены теоретические положения о